

**ЕКСПРЕСЕМИ В ІДІОСТИЛІ МИРОСЛАВА ДОЧИНЦЯ:
СТРУКТУРА, СЕМАНТИКО-СТИЛІСТИЧНІ ВЛАСТИВОСТІ****EXPRESSEMES IN MYROSLAV DOCHYNETS'S IDIOSTYLE:
STRUCTURE, SEMANTIC AND STYLISTIC PROPERTIES****Олексенко В. П.,***orcid.org/0000-0002-1358-6325**доктор філологічних наук,**професор кафедри української і слов'янської філології та журналістики**Херсонського державного університету*

У статті констатовано, що на сучасному етапі розвитку лінгвістичної науки дедалі виразнішою стає тенденція до емоційно забарвленого, експресивного викладення думок. Стверджено, що формування експресивно забарвленого мовлення зумовлене соціокультурними чинниками, а художні тексти є результатом творчої діяльності письменника. Визначено мету – схарактеризувати експресеми в ідіостилі Мирослава Дочинця, з'ясувати їх структуру, семантико-стилістичні властивості. Чітко окреслено наукову новизну, що полягає в спробі системного аналізу експресем у контексті індивідуального стилю Мирослава Дочинця – з урахуванням функційно-стилістичних аспектів. Досліджено особливості ідіостилу Мирослава Дочинця, проаналізовано семантичні особливості експресивних лексичних одиниць, встановлено основні тематичні групи експресем, їх будову, функційне навантаження. Умотивовано, що на лексичний склад творів автора суттєво впливають його вподобання і звички. Заакцентовано, що провідною особливістю індивідуального стилю писемного мовлення Мирослава Дочинця є не безпосередня комунікація з читачем, а опис світу, стану відчуттів героя. Обґрунтовано, що ідіостиль Мирослава Дочинця – це особлива ідіоматика, заснована на поєднанні різних експресивних лексичних одиниць з унікальними конотаціями. З'ясовано, що Мирослав Дочинець майстерно користується експресивними засобами, з метою передати глибину думки, емоційну наснаженість тексту та філософський підтекст. На широкому фактичному матеріалі доведено, що його твори відзначаються розмаїттям мовних засобів, з-поміж яких експресія й експресивність функціують як окремі, проте тісно взаємопов'язані між собою поняття. Встановлено: ідіостиль Мирослава Дочинця характеризується різноманіттям та виразністю лексико-семантичних засобів експресії. Спостережено словотвірні особливості експресивної лексики, визначено словотвірні форманти (суфікси, префікси), використані автором для творення експресем. Продемонстровано, що експресія у творах Мирослава Дочинця – не лише стилістичний прийом, а вираження філософсько-естетичного бачення світу. Акцентовано на тому, що вміле використання експресивної лексики надає аналізованим текстам структурованості, ритмічності й виразності, а лексико-семантичний аналіз ідіостилу митця дасть змогу читачеві зрозуміти мовностилістичні особливості його творів.

Ключові слова: експресія, експресивність, експресема (стилістично-маркована, стилістично-нейтральна), експресивна лексика, емоційність, ідіостиль, мовна картина світу, макрокомпоненти, текст, лексико-семантичні особливості, суперекспресія, семантика, лексичні засоби, способи словотворення, словотвірні форманти.

The article substantiates that, at the current stage of the development of linguistic science, the tendency toward emotionally colored and expressive modes of thought representation is becoming increasingly salient. It is argued that the emergence of expressively marked discourse is conditioned by sociocultural factors, while literary texts should be regarded as the outcome of an author's creative activity. The research objective is defined as providing a comprehensive characterization of expressives in the idiolect of Myroslav Dochynets, with a particular focus on their structural organization and semantic-stylistic properties. The scholarly novelty lies in an attempt to conduct a systematic analysis of expressives within the framework of Dochynets's individual style, with due consideration of their functional and stylistic dimensions.

The study investigates the distinctive features of Dochynets's idiolect, analyzes the semantic characteristics of expressive lexical units, and identifies the principal thematic groups of expressives along with their structural patterns and functional load. It is substantiated that the lexical composition of Dochynets's works is substantially shaped by the author's personal preferences and habits. Special emphasis is placed on the observation that the dominant feature of his individual written style does not consist in direct communication with the reader but rather in the representation of the world and the portrayal of the protagonist's states of perception and feeling. It is argued that Dochynets's idiolect constitutes a unique idiomatic system founded on the interplay of diverse expressive lexical units endowed with distinctive connotations.

The analysis demonstrates that Myroslav Dochynets employs expressive means with exceptional mastery to convey depth of thought, emotional intensity, and philosophical subtext. Based on extensive empirical material, it is shown that his oeuvre is characterized by a wide array of linguistic resources, among which expression and expressiveness operate as distinct, albeit closely interrelated, categories. The idiolect of Dochynets is found to be marked by a remarkable diversity and vividness of lexico-semantic devices of expression. Particular attention is devoted to the word-formation patterns of expressive vocabulary, with the identification of derivational markers (suffixes, prefixes) employed by the author in the creation of expressive units.

The study further demonstrates that expression in Dochynets's works is not merely a stylistic device but a manifestation of his philosophical and aesthetic worldview. It is emphasized that the skillful deployment of expressive vocabulary imparts structural coherence, rhythm, and vividness to the analyzed texts, while the lexico-semantic analysis of the author's idiolect enables a deeper understanding of the linguistic and stylistic specificities of his oeuvre.

Key words: expression, expressiveness, expressive unit (stylistically marked, stylistically neutral), expressive vocabulary, emotionality, idiolect, linguistic worldview, macrocomponents, text, lexico-semantic properties, super-expression, semantics, lexical devices, word-formation mechanisms, derivational markers.

Постановка проблеми, її актуальність. У сучасному мовному просторі української мови дедалі виразнішою стає тенденція до емоційно забарвленого, експресивного викладу думок. Формування особистісно забарвленого мовлення зумовлено соціокультурними чинниками, зокрема живим народним середовищем, до якого належать діалекти, фольклорні традиції та ментальність. Саме в таких умовах розвивається індивідуальний стиль мовлення митця, в якому експресивна лексика відіграє провідну роль.

Один із яскравих представників сучасної української літератури – закарпатський письменник Мирослав Дочинця – майстерно користується експресивними засобами, щоб передати глибину думки, емоційну наснаженість тексту та філософський підтекст. Його твори відзначаються розмаїттям мовленнєвих фарб, у яких експресія й експресивність функціують як окремі, проте взаємопов'язані поняття. Перше з них означає прагнення до художньої виразності, друге – реалізовану мовну яскравість.

Актуальність нашої наукової розвідки полягає у необхідності глибшого вивчення експресивних елементів у творчому доробку Мирослава Дочинця, адже його ідіостиль – непересічне мовно-художнє явище. У час, коли українське суспільство переживає кризові явища та шукає духовної підтримки, звернення до літератури, наповненої філософією добра, позитиву, любові й внутрішнього світла, є особливо важливим.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Експресивна лексика у сучасній лінгвістиці набирає помітної актуалізації в сучасних лінгвістичних студіях. Активно працюють над питаннями дослідження експресивної лексики, слів і словосполучень, що передають емоційне ставлення мовця такі вчені: М. Баган *дослідила* експресивність українського наукового дискурсу [2]; Н. Бойко *з'ясувала* функції експресивних лексичних одиниць у художньому тексті; основні типи лексичної експресивності [4; 6; 7]; Л. Бабай [1], І. Білоконенко [3], Н. Бойко [6], К. Бортун [8], Т. Левчук [19], В. Олексенко [20], В. Юносова [28] *визначили* стилістичні яруси емоційно-експресивної лексики в ідіостилі письменників; Т. Вавринюк [9; 10], В. Власенко [11] *аналізували* емоційно-експресивну лексику у поетичному мовленні; Н. Гуйванюк – лексичні й синтаксичні експресиви як засіб суб'єктивації висловлення [12]; Н. Дашенко [14], Т. Коваль [18] *простежили* функції експресиву в українському газетному тексті; С. Помирча *вивчила* проблеми вживання експресивної лексики як особливого і специфіч-

ного явища в сучасній українській літературній мові [21]; Н. Прокопенко *студіювала* експресивно-оцінну семантику мовних одиниць у сучасному гумористичному дискурсі [22]; О. Толочко, І. Холявко – загальні питання експресивності мови [23; 26]; М. Торчинський – емоційно-експресивні ознаки власних назв [24]; О. Турчак *схарактеризувала* експресію та експресивність як важливі складники okazіоналізмів [25]; у наукових розвідках В. Чабаненка *акцентовано* на стилістичних особливостях експресивних засобів української мови [27] тощо. Проте на сьогодні недостатньо висвітлено характерні ознаки функціонування експресиву у творчості Мирослава Дочинця, в його індивідуальному викладі художнього слова.

Мета наукової студії – з'ясувати структуру, семантико-стилістичні особливості експресиву в ідіостилі Мирослава Дочинця.

Об'єктом дослідження є експресивна лексика у текстах творів Мирослава Дочинця; **предметом** – семантичні характеристики експресиву та їх стилістичне навантаження в ідіостилі автора.

Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання таких **завдань**:

- простежити *особливості експресиву* у контексті сучасної української мови;
- визначити *типи експресиву* у текстах Мирослава Дочинця;
- проаналізувати *функційне навантаження* лексичних засобів експресивності;
- дослідити *способи формування* експресивної лексики в ідіостилі письменника.

Джерельною базою дослідження слугували твори Мирослава Дочинця.

Для виконання поставлених завдань було використано **загальнонаукові методи**: *описовий* – для відтворення інтенцій автора з метою опису аналізованого матеріалу, а також для загальної характеристики концепції автора з огляду на ключові дослідницькі параметри; *моделювання* – для викладення гіпотези автора, висвітлення його концепції на тлі загальновідомих теорій; *систематизації* – з метою збирання й упорядкування фактичного матеріалу; *методами аналізу, синтезу та узагальнення* послуговувалися, з'ясовуючи теоретичні відомості нашої студії, їхню структуру, систематизування наявного емпіричного матеріалу, його кваліфікацію з визначених у дослідженні наукових тверджень, формулювання дефініцій основних понять і їх узагальнювальних тез; *індукції і дедукції* – з метою показати тісний взаємозв'язок у ланцюжку текст – автор (індуктивний) та автор – текст (дедуктивний), що дає змогу зре-

лізувати перехід від загальновідомих тверджень до узагальнювальних висновків про конкретні явища і, навпаки, – для узагальнення результатів дослідження. З-поміж **спеціальних лінгвістичних методів** послуговувалися такими: **метод вибірки** необхідних для роботи контекстів використано з метою добирання фактичного матеріалу; **методом компонентного аналізу** скористалися задля встановлення структурного значення аналізованих одиниць; **контекстуальний аналіз** передбачав тлумачення аналізованих текстових одиниць, слугував визначенню ідіостильових особливостей митця; **контекстуально-інтерпретаційний метод** скерований на висвітлення авторського задуму і способу його вербальної репрезентації та дослідження експресивних одиниць. **Метод інтерпретації** словникових тлумачень у тісному взаємозв'язку з **компонентним аналізом, дискурсивного та контекстуально-інтерпретаційного вивчення** використано заради їх систематизування, визначення змістового наповнення експресем в ідіостилі митця.

Наукова новизна полягає у спробі системного аналізу експресем у контексті індивідуального стилю Мирослава Дочинця – із урахуванням функційних і стилістичних аспектів.

Практичну значущість убачаємо в можливості застосування результатів у шкільному курсі на уроках позакласного читання, а також у філологічних дослідженнях студентів.

Теоретичне значення дослідження полягає у висвітленні авторського поділу експресем за частинами мови (іменникові, прикметникові, дієслівні), що дає змогу простежити закономірності їх уживання у межах індивідуального стилю.

Виклад основного матеріалу. Експресеми як носії емоційного, оцінного й аксіологічного змісту виступають засобами відображення авторського ставлення до дійсності. Експресема – це елемент лінгвостилістичної системи, мовленнєва одиниця, вжита в експресивно-стилістичній функції, «яка суміщає в собі власне лінгвістичне значення з емотивним, аксіологічним, волюнтативним, естетичним, художньо-образним, оцінним тощо» [13, с. 94]. У мовному світі Мирослава Дочинця експресивна лексика виконує не лише зображальну, а й світоглядну функцію: **вона окреслює національні і морально-філософські координати буття.**

Семантична структура експресем у творах Мирослава Дочинця багаторівнева: вона включає предметне значення, емоційну конотацію, культурний підтекст. Важливою є також інтенціональна настанова митця – автор часто за допомо-

гою експресем передає свою авторську позицію, емоції, думки. Наприклад, іменник **'розмисел'** (замість нейтрального **'роздуми'**) позначає глибокий, філософський процес мислення, який не просто описує, а наповнює змістом існування персонажа.

Експресивна лексика виступає своєрідною характерною особливістю кожного окремо взятого твору митця [4]. Відповідна лексика створює картину сприйняття з прочитаного. Експресеми, як стилістично мовні одиниці, мають конотативну інформацію емоційного характеру, за допомогою чого створюється певний емоційний ефект.

Значення експресем, їх типологія. Емоційна платформа української мови є надзвичайно повною, становить собою поєднання семантико-стилістичних особливостей лексичних одиниць, що є індивідуальним ставленням носія мови до змісту. Лексичні одиниці характеризуються своєю емоційністю та експресивністю. Експресивність інтерпретується на різних щаблях. Експресеми у творах Мирослава Дочинця часто наповнюють семи, пов'язані з:

- **ментальними рисами українського народу (лагідність, працьовитість, духовність);**
- **природністю мислення (образи, пов'язані з ґрунтом, деревом, вогнем);**
- **національною ідентичністю (архаїзми, діалектизми);**
- **філософією життя (вічність, духовне оновлення, самопізнання).**

У лінгвістичній науці заковані категорії експресивності:

- **функціують як підсилення виразності, відображення сказаного, збільшення ступенів впливу;**
- **експресивність ототожнюється як властивість інтенсивності значення слова, його семантики;**
- **експресивність додають до суб'єктивної модальності.**

До прикладу, слова на зразок **'схима', 'пелерина-кольчуга', 'тайстриня'** мають не лише номінативне значення, а й указують на побутову й духовну належність персонажів до традиційного світу.

Оскільки за допомогою експресивності підсилюється висловлення до суб'єктів, то на мовному рівні утворюється процес суб'єктивізації. Висловлення – спосіб комунікативного синтаксису, що підсилюється на логічному та емоційному рівнях. Тобто автор за допомогою експресивного висловлення втілює суб'єктивне власне світобачення.

Семантичні властивості експресем.

Вивчення типів лексичних експресивів у художніх текстах спирається на низку методологічних принципів, ураховує доцільність і важливість використання чотирьох підходів – *семантичного, прагматичного, стилістичного та функційного*. Основною підвалиною експресивності конкретної лексичної одиниці є складники її семантичної структури – *макрокомпоненти*, що об'єктивують емотивно-аксіологічні семантичні плани й слугують стимулами реакції на зовнішні чи внутрішні впливи, почуттєві вияви комунікантів. Семантична структура лексичного експресива – це своєрідна модель, до складу якої входять макрокомпоненти й окремі компоненти (семи).

Унікальну особливість семантичних властивостей експресем у художньому тексті визначають кілька категорій:

– психологічний образ, що описує закономірні риси української ментальності, гумористичний підтекст письменника до суб'єктів зображуваного;

– обмежена діяльність – усне розмовне мовлення, якому притаманні такі ознаки, як невимовність, виразність, емоційність, оцінність, суб'єктивність, динамічність, спонтанність, ситуативна зумовленість;

– спосіб використання – неофіційне спілкування персонажів, яке дозволяє вживання емотивно-оцінної лексики різного характеру;

– характер мовлення – емоційне висловлення, що трактує вербальні наміри адресанта (автора), його почуттєві стани й реакції, способи вплинути на адресата (читача), передати ставлення до нього та предмета мовлення (ситуацій, стану речей тощо);

– емоційна атмосфера художнього твору – ласкава, урочиста (піднесена), співчутлива, схвальна, шаноблива, поблажлива, вибаглива, милостива, зверхня (погордлива), нешаноблива, іронічна, ущиплива, лайлива, нищівна (знущальна), зневажлива, презирлива тощо;

– соціальний статус комунікантів (персонажів) – вік, освіченість, рівень культури, вихованість, толерантність тощо [4, с. 5–6].

Мирослав Дочинець використовує експресивні лексеми, які можна поділити на категорії:

Іменникові: *перегма, окрушина, живоплоть, магішінгвер, химороть, скіпець, вільха-росішка, камінь-плитяк, розпруга* – семантично вагомі, але з пікресленою символічністю;

Прикметникові: *благенький, дурманний, сумноокий, тямущий, цибатий, мовчкуватий, розхлюпаний, збитошина* – маркери емоційної

атмосфери, що допомагають передати індивідуальні риси характеру персонажа або стан природи;

та дієслівні: *вандрував, кувікати, лакомить, в'юнилося, косуючи, гугонів, цубрив, звікувати, пантрувати* – активні носії руху, дії, що окреслюють характер поведінки і мислення героя. Подібні експресиви є доцільними в індивідуальному стилі автора, який послуговується такою лексикою у вираженні свого внутрішнього світобачення, репрезентуючи національні та філософські погляди через своїх персонажів.

Для аналізу експресивної лексики ідіостилю Мирослава Дочинця ми простежили кілька його творів: «Вічник» [15], «Криничар» [16], «Світован» [17].

Серед експресем у драмі «Вічник» спостерігаємо найбільше **іменників:** *дикунок, ранець, церагма, розмисел, схима, окрушина, ширяння, мжа, магішінгвер, химороть, скіпець, вільха-росішка, камінь-плитяк, видошнок, коломазю, ломачця, ковбань, пелерину-кольгучу, парцелу тощо*; **дієслів:** *не вичахає, вандрував, потолкувати, випорізувати, заячати, кувікати, лакомить, в'юнилося, косуючи, пантрує, гугонів*; менше **прикметникових експресем:** *квасний, ялівцевий, провощена, уполіснений, причмелені, хосенну, палена, берестяні, заплічну тощо*.

У романі «Криничар» зафіксували такі **іменникові експресиви:** *тринада, діярюш, питво, боввана, лаби, заткальце, пістет, тайстриня, паліччя, химитання, паленка, картярня, крумплі, фірман, від шопи до шопи, мертвотність, торжища, афтабе тощо*; **дієслівні експресеми:** *клепав, ширшала, пластали, напоумив, притлюмлювали, внадився, вичахали, видурити, видзьобував, хльоснув, узріти, завчуряв, прочується*; менше **прикметникових експресем:** *кремінний, драгунський, окоренкуватий, сумноокий, струганий, умліока, людкове, нутрянний, сонцежарі тощо*.

У романі «Світован» йдеться про мандрі в гори українського Сократа – Андрія Мудрого, який керувався свободою у життєвому виборі. Його пригнічував світ, що поневолював людину і її душу. У творі передано філософію волі та свободу людської душі. Мирослав Дочинець не пошкодував використовувати експресивну лексику. До **іменникових експресем** віднесемо: *зріднення, бандероль, злоба-жура, борзописці, сажотрус, кумкання, розпруга, буйнотрав'я, квіти-самосівки, живоплоть, приволля, жінчовки, гіляччя*; **дієслівні експресеми:** *різбив, вергав, вилуцує, цубрив, опоряджати, звікувати, обвикся, врозумів, гіркне, скрушалася, прицабав, нараджував тощо*; **прикметникові:** *тямущий,*

цибатий, мовчкуватого, розхлюпаний, збитошна, блаженські, упораний, гранчасті, опасиста, дурманний, перегачений, дебелий тощо.

Експресивна лексика створює суб'єктивні тези сприйняття художнього тексту через контекст (висловлювання), які фундаментують семантичну цілісність художнього твору. **Проаналізувавши твори Мирослава Дочинця, ми встановили: найбільшою продуктивністю відзначаються іменникові та дієслівні експресеми, меншою – прикметникові.**

Лексичні засоби експресивності. Експресивність у лексиці Мирослава Дочинця реалізується на різних рівнях. Безперечно, на думку Н. Бойко, «найвиразнішим засобом експресивізації висловлень є так звана «експресивна лексика» [4]. Автор свідомо використовує рідковживані слова, діалектизми, архаїзми, створює новотвори й контекстуальні неологізми з метою підсилення образності й емоційного забарвлення тексту.

У творах Мирослав Дочинець застосовує різні лексичні способи експресивності. Експресивна лексика доцільно відображає емоційне тло у контексті. Експресія в художньому тексті перебуває в процесі балансування між різними ознаками експресивних лексем, залежно від ситуативних умов, на прикладі емоційного стану персонажа:

– **відображення радості:** «На той час я не мав нічого ціннішого за се перо, яке знайшов дорогою до квасного кадуба. Дівчинка довго і радісно позирала на дарунок, а далі чомусь притулила його до губ» [15, с. 89].

– **відображення суму та печалі:** «Значить, це була не роса, а сльози. Я плакав, хоча раніше думав, що вже розучився це робити. Я лежав за крок від ріки, і з моїх очей текла інша ріка, що починалася десь у задубілих грудях, у скам'янілій душі. Ріка гіркоти» [17, с. 16].

– **чесність:** «За що я честую тебе – за те, що грошва тобі не заплудила очей і не заглушила серця. За це тобі й Господь помагає, ласкавий пане» [16, с. 30].

Проаналізувавши твори Мирослава Дочинця, встановлено, що індивідуальний стиль автора характерний експресивною лексикою з філософським контекстом. Відсутні експресеми позитивного та душевного характеру. Експресеми, які використовує автор, важкі для сприйняття читачем.

Емоційно-експресивний стан у контексті спостерігаємо передусім у розмовній лексиці персонажів. Напр.: «Просіяні крізь крону промені теплим квачиком малювали мені золоті поворози на повіках, лоскотали губи, як збитошна Помона, богиня садів. Дихалося дедалі легше. В душі про-

ростала тонка травиночка надії» [17, с. 23–24]; «– Може, від слова «цент» – пелюстки якраз сантиметрові, – розмірковував він. – А може, тому, що вона горда і неприступна, як римський центуріон...» [17, с. 48]; «Дякуючи його дарунку, я збагнув, що посудина має нагадувати жіночий стан. Має будити, навертати людський взір» [16, с. 131]. «Жони вчувають чоловічу особливість здалека, як кобила вівсяне поле», – в спопелілих очах старого сіклися збитошні чортенята» [16, с. 131]; «Вона годувала курят, так мило ціпоніла до них, що я ладен був сам стати когутиком...» [16, с. 131].

Автор використовує широкий спектр фразеологічних одиниць, що змушують читача поринути у роздуми про сенс людського життя, особливо це спостерігаємо у романі «Світован»: «Земна сила травицею проростає. Вклонися їй і зачерпни» [17, с. 65]; «Мою кишеню павутиною заткало. Гроші будять обережність і потайливість» [17, с. 120]; «Жолудь тім'я не розколе, дівування серце не загірчить» [17, с. 183] тощо.

Автор послуговується експресивними висловлюваннями-вигуками: «Вони пізно прилітають сюди (теж нарізно самці і самки) і рано, в поліття, відлітають, залишивши над осиротілими яругами, наче застигле тремке марево, свою пісню: «**фі-фі-фі-тьох-тьох-тьох-юліть-юліть-юліть...**» [17, с. 183].

Автор використовує різноманітні експресивні вислови, включаючи вигуки, що додають тексту емоційного забарвлення. Ці висловлення, поєднуючись із розмовною мовою персонажів, створюють унікальну атмосферу та збагачують зміст тексту різними смислами на комунікативному, прагматичному та стилістичному рівнях. Таке поєднання емоційно-експресивної лексики та суб'єктивних форм виявлення узгоджується з поняттям суб'єктивізації висловлення, де увага приділяється особистісному та емоційному вираженню. Такий стиль створює глибший емоційний зв'язок між читачем і твором.

Узагальнено, лексичні експресеми у творах Мирослава Дочинця виконують три основні функції:

емоційна – передача чуттєвих станів, настрою, переживань;

оцінна – фіксація авторського чи персонажного ставлення до події, предмета, явища;

ідентифікаційна – увиразнення національного образу світу, збереження культурного коду.

Або ще приклад: «... **зріднення** душі з глиною, травою, дощем...» – тут лексема '**зріднення**' слугує не лише для позначення процесу наближення,

а є символом злиття людини з природою, що має екзистенційну глибину.

Способи творення експресивної лексики. Аналізуючи словотвірні засоби, зазначимо, що в лінгвістичних працях опрацьовувалися переважно матеріали щодо стилістичної характеристики частиномовних лексем з емоційним наповненням; *фіксували лише поодинокі випадки словотвірних особливостей експресивної лексики.*

Авторська мовна картина світу у творах Мирослава Дочинця активно поповнюється за рахунок словотворення. Серед способів експресивізації фіксуємо такі:

– **морфологічна деривація: прикметники** на зразок *‘сумноокий’, ‘благенький’*; **дієслова** *‘прочуняв’, ‘пантрує’* створюють нову конотацію через зменшувальні чи підсилювальні словотвірні засоби;

– **лексико-семантична трансформація:** уже відомі слова набувають нових значень у певному контексті: *‘зіркне душа’, ‘ласкомить сонце’*;

– **словосполучення та метафоричні конструкції:** *‘гроно смутку’, ‘слово-присмак’, ‘запах болю’* – автор вдається до метафоризації буденних понять, надаючи їм нових емоційних значеннєвих відтінків.

Префікси, додані до слів, призводять до зміни їхнього лексичного значення, надаючи їм виразності та емоційного відтінку. Емоційна сила префіксів базується на нових значеннях, що формуються у результаті створення нових слів.

Префікс за- вказує на початок дії, на емоційне підсилення:

У “Вічнику” герой часто *«запалюється»* чи *«западає»* в спогади. Наприклад:

• *запалюється* – починає щось із великим емоційним імпульсом (*‘запалюється, мов зірка’*);

• *западає* – зникає у спогадах (*‘западає в спомини дитинства’*).

Ці слова утворюють нові образні значення та підсилюють емоційність.

Префікс не- мінімальний, негативний відтінок, але не агресивний:

Тут Мирослав Дочинець використовує слова на **не+доконаний вид**, що не несуть зневаги, а відображають інший якісний стан:

• *недочитаний* – не завершений, але не зневажливий (*‘недочитана думка залишалась навколо’*);

• *непримітний* – скромний, тихий образ без негативу.

Префікси па- та про- – **неповнота вияву ознаки:**

Мирослав Дочинець створює слова, що підкреслюють неповну реалізацію:

• **позачиста** (“па-” відбивка від “пра-” чи “пів-”, трапляється як народне слово): *‘позачиста дорога’* – майже чиста, але з домішкою;

• **прочасту** («про-» від “полу” чи “пів”), звучить народно: *‘прочасту небезпеки’* – не повністю, але частково небезпечний

Суперекспресія: поєднано кілька префіксів разом.

Мирослав Дочинець іноді поєднує префікси, щоб домогтися урочистого звучання або фольклорної глибини:

• **‘запана-непригідний’**: складний епітет, «за-» підсилює й одночасно «не-» обмежує значення.

• **‘запаса-незворушний’**: герой, який «запаса-» на щось (накопичує) і при цьому «не-зворушний» – емоційно стриманий.

Специфічні особливості семантики і функціонування експресем-прикметників убачаємо в тому, що вони слугують для передавання не звичайної якості предмета, а вказують на інтенсифіковані, градаційні ознаки і розвивають квантитативні значення. Експресивні дієслова означають процеси, дії, динамічність або статичність дієслівної дії. Вони вживаються для характеристики мети та способу дії, об’єкта та суб’єкта дії.

Пестливі суфікси відіграють важливу роль у створенні емоційної експресивності тексту. До **зменшувально-пестливих** відносимо такі словотвірні форманти: **-к-, -ок-, -ик-, -ець**: *«...і прошу на се благословення, сил і снаги, щоб написане мною не мертвим саваном лягло в гробівце»* [15, с. 6]; *«Я гадав, що вони лакомляться на хлібець»* [15, с. 24]; *«На великоднє розговоріння я поклав на архієрейський стіл кошарик зеленої цибулі, салати, кропу й повне сито огірочків-мізинців»* [16, с. 20]; *«А сніжок, що сіявся за коміри, лише підганяв робітників»* [16, с. 23]; **-ичка, -инка**: *«Легко давалися апостоли на липових табличках»* [16, с. 101]; *«Так калилося добу. Нарешті судинка розбивалася – і маєш мастику»* [16, с. 133]; *«Тепер, – мислив я, – будуть три точки тертя – полінце, трут і паличка»* [15, с. 41]; *«А я все снував і снував своє веретено, вслухаючись, як під губкою кришиться на порохняву деревинка»* [15, с. 41]; **-очк-, -ечк-**: *«І коли зашпортається пораз перо з утоми і я примкну на мент очі, увижаються мені хиткі рісочки»* [15, с. 6]; *«І от, поклавши на ріжечку аркуша калиновий хрестик, починаю свою дорогу берегом паперового листа»* [15, с. 7]; *«Наліпимо цівок, переполовинимо, покладемо жолоб у жолоб і цим ярочком прийде з берега вода»* [16, с. 160]; **-еньк-, -оньк-**: *«В такій гаті нерідко залишали вузеньку промежину, через яку струміль бив у млинове колесо»* [16, с. 196];

«Вода була **тепленька**, масна, як куряча поливка» [15, с. 19].

Трапляються у творах автора слова із суфіксами **-иц(е)**, **-иськ(о)**, що передають відтінок згрубілості: «Накидавши **в огнище** ломаччя, я сів **перепочити**» [15, с. 44]; «Тоді й прилипло до мене **назвисько**, пан Кутьо, Пес по-нашому» [16, с. 198]; «Він стояв, розхристаний, над пінистою кручією, закинувши на горб **рамище** з незавершеним образом» [16, с. 198].

Прикметникові суфікси **-енн(ий)**, **-езн(ий)** передають ознаку здебільшого з негативною конотацією: «Легше кориться **нужденний**, темний, пригноблений» [16, с. 194]; «Ті слова розвеселили Артаксеркса, як зараз тебе мій **злидений** подарунок...» [16, с. 296]; «Гострий пан хльоснув ціпочком об чобіт і невідь-відки вихопився **грубезний** картатий пес на високих тонких лабах» [16, с. 184].

Аналіз утворення виразально-зображальних засобів дозволяє стверджувати: у творах Мирослава Дочинця активно функціують суфікси **зменшено-пестливої та згрубіло-збільшуваної семантики**, що відображають почуття людини та емоційний стан.

Крім того, Мирослав Дочинець активно послуговується **контамінацією: 'неразма'** (традиційний одяг + сакральне значення), або **'живоплоть'** (поєднання природного й людського).

Усі ці словотворчі засоби формують неповторний авторський стиль, що балансує між традиційною українською мовною системою та індивідуальною поетикою митця.

Функційно-стилістичне навантаження експресем. Художній текст – особлива форма спілкування. На думку Н. Бойко, «явище багатовимірне, воно ґрунтується на внутрішніх законах, зв'язках, які відповідають основним рівням тексту: семантичному, лексико-граматичному, образному, експресивному, прагматичному» [6, с. 195]. Якщо в природному діалозі жест і міміка – вираз спонтанний, то в художній літературі це свідомо створений літературно-стилістичний прийом. «Експресія слова, – зазначає Н. Бойко, – виявляється в контексті, у зв'язку з іншими лексичними одиницями, вона сприймається як зовнішній маркер, що проявляється у зв'язку зі стильовою контрастністю, несподіваними асоціаціями і є відображенням динамічних процесів у мовленні» [6, с. 195].

Функційно-стилістична роль експресем у творах Мирослава Дочинця визначається прагненням до глибокого емоційного резонансу з читачем. Лексика, якою послуговується письменник,

не лише передає зміст, а й емоційно орієнтує реципієнта, створює атмосферу довіри, співпереживання, духовної взаємодії

Головна функція експресивної лексики в ідіос-тилі Мирослава Дочинця характеризується описовою формулою емоційного напруження його персонажів. Емоційна лексика у художньому творі виконує кілька функцій. Ми виділили такі основні: **описова; характерна; інтерпретаційна; емоційно-оцінна; регулятивна**. Усі вони (функції – уточнення, курсив наш – В.О.) більшою чи меншою мірою впливають на читача, на його внутрішній світ, на психологічний стан головного героя, виявляють емоційний стан персонажів, емоційно інтерпретують світ, який зображується у художньому творі.

Творчість Мирослава Дочинця в сучасній літературі посідає особливе місце. Він відомий усій українській читацькій спільноті, а особливо у західних регіонах. Його текст не простий, а складний. Читачеві інколи важко сприйняти його філософські мотиви та роздуми, але його художнє слово вирізняється сильною енергетикою.

Окремі експресеми набувають стилістичної домінантності:

- **архаїзми й діалектизми** вказують на тісний зв'язок з народною традицією, надаючи мові автентичності;

- **дієслова** виконують стилістичну функцію динамізації, надають темпу розповіді;

- **неологізми** формують індивідуально-авторську оцінку й передають атмосферу твору.

Відтак, мовна експресивність у творах Мирослава Дочинця – не лише стилістичний прийом, а вираження філософсько-естетичного бачення світу. Його експресеми – не випадковий вибір, а засіб глибокої розмови з читачем про сенси, цінності, призначення людини. Письменник створює мову, що промовляє не лише до розуму, а й до серця. Саме в цьому вбачаємо особливість ідіостилу письменника – у синтезі емоційної напруги, духовної глибини та національного колориту. Висновки. Аналіз експресем Мирослава Дочинця дає змогу зробити висновки про наявність у творах чітко структурованої системи експресивних засобів. Встановлено, що експресеми виконують не лише стилетвірну, естетичну, а й ідеологічну та філософську функцію, слугують засобом формування основ індивідуально-авторського світогляду й мовомислення автора, відображають специфічні особливості суб'єктивного сприйняття фрагментів мовної картини світу, є своєрідними особливостями ідіолекту письменника, відображають особливості

його індивідуально-авторського стилю. Автор створює мовну палітру творів за допомогою іменникових, прикметникових та дієслівних експресем, що формують образ героя, відтворюють його емоційний стан, а також формулюють філософські ідеї. **Іменникові та дієслівні експресиви становлять основу авторського стилю, тоді як прикметникові виступають засобом тонкого оцінного забарвлення.** Виявлено, що автор формує унікальну мовну модель, у якій експресивність є не випадковою рисою, а структурним компонентом художнього мовлення. Завдяки вдалому поєднанню емоційної лексики, діалектизмів та індивідуально-авторських словоформ,

письменникові вдається створити автентичну мовну реальність. У творах Мирослава Дочинця простежуємо єдність стилістичного прийому: експресеми функціують як маркери авторської філософії. Їх повторюваність і типологічна стабільність уможливають кваліфікувати експресивну лексику як частину інваріантної мовної системи автора. Таким чином, є всі підстави говорити про системну організацію експресем, що відповідає інтенції автора – впливати на читача емоційно, оцінно й духовно.

Перспективи подальшого вивчення визначеної проблеми вбачаємо в детальному аналізі експресивної лексики на різних мовних рівнях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бабай Л. В. Експресивна функція слова у творах І. Нечуя-Левицького як взірць для сучасних письменників. *Український смисл*. 2018. № 2018. С. 117–128. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Usmysl_2018_2018_15
2. Баган М. П. Експресивність сучасного українського наукового дискурсу: межі можливого. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія: Філологія*. 2017. Т. 20. № 1. С. 9–17.
3. Білоконенко І. С. Емоційно-експресивна лексика у циклі сонетів Едмунда Спенсера «Amoretti». *Література в контексті культури*. 2010. № 20 (1). С. 3–10 URL: <http://elibrary.kdpu.edu.ua/xmlui/handle/0564/1787>
4. Бойко Н. І. Типи лексичної експресивності в українській літературній мові. *Мовознавство*. 2002. № 2–3. С. 10–21. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/MoZn_2002_2-3_4
5. Бойко Н. І. Українська експресивна лексика: семантичний, лексикографічний і функціональний аспекти: монографія / Н. І. Бойко. Ніжин: ТОВ Видавництво «Аспект–Поліграф», 2005. 552 с.
6. Бойко Н. Типи лексичних експресивів в ідіолекті Олеся Гончара. *Культура слова*. 2018. № 88. С. 118–130. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/180134/13Boiko.pdf?sequence=1>
7. Бойко Н. Українська експресивна лексика: проблеми семантики і функціонування : автореф. дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.01 / Н. І. Бойко. НАН України. Ін-т укр. мови. К., 2006. 36 с.
8. Бортун К. О. Стилістичний потенціал емоційно-експресивної лексики у романах Дари Корній. *Закарпатські філологічні студії*. 2022. Випуск 21. Том 1.2. С. 15–20.
9. Вавринюк Т. І. Емоційно-експресивна лексика в поетичному мовленні (на матеріалі творів Ліни Костенко). *Філологічні студії. Науковий вісник КДПУ: зб. наук. праць / редкол.: Ж. В. Колоїз, П. І. Білоусенко, В. П. Олексенко та ін., Кривий Ріг, 2010. № 4. С. 67–73. URL: <http://elibrary.kdpu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/9802>*
10. Вавринюк Т. І. Називні уявлення як засіб експресії в художньому мовленні. *Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. 2014. Вип. 10. С. 145–50. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PhSt_2014_10_21
11. Власенко В. Емоційно-експресивна лексика в поетичному мовленні Василя Симоненка. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 1999. № 4. С. 50–53. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/588/1/99vvvmvs.pdf>
12. Гуйванюк Н. Емоційно-оцінна лексика у «Словнику буковинських говірок». *Мовознавчий вісник. Збірник наукових праць*. 2011. Вип. № 12–13. С. 88–95.
13. Гуйванюк Н. Лексичні й синтаксичні експресеми як засіб суб'єктивізації висловлення (на матеріалі буковинських письменників). *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 10: Проблеми граматики і лексикології української мови*. 2011. Вип. 7. С. 90–96. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&S21P03=FILE=&S21STR=Nchnpu_10_2011_7_22
14. Дашченко Н. Експресивні засоби газетного дискурсу [Текст]. *Лінгвостилістика: об'єкт – стиль, мета-оцінка* : зб. наук. праць, присвяч. 70-річчю від дня народж. проф. С. Я. Єрмоленко / Відп. ред. акад. НАН України В. Г. Скляренко. Київ, 2007. С. 316–323.
15. Дочинець М. Вічник. Видавництво «Карпатська вежа». 2019. 280 с.
16. Дочинець М. Криничар. Видавництво «Карпатська вежа». 2012. 334 с. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=15295>

17. Дочинець М. Світован. Видавництво «Карпатська вежа». 2018. 232 с. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=21686>
18. Коваль Т. Експресиви як безпосередній засіб репрезентації експресивної функції мови. *Актуальні проблеми слов'янської філології*. 2011. Вип. XXIV. Ч. 2. С. 468–475. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/71681>
19. Левчук Т. П. Стилiстично-експресивна функція мовленнєвих засобів у творах Оксани Лятуринської. *Науковий вісник Волинського державного університету ім. Лесі Українки*, №6 (2004). С. 169–177.
20. Олексенко В. П. Семантико-стилiстичні властивості емоційно-експресивної лексики (на матеріалі творів Марії Матіос). *Закарпатські філологічні студії* / редкол.: І. М. Зимомря (голов. ред.), М. М. Палінчак, Ю. М. Бідзіля та ін. Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2025. Випуск 40. Том 1. С. 234–243. URL: http://zfs-journal.uzhnu.uz.ua/archive/40/part_1/39.pdf
21. Помирча С. Експресивна лексика як особливе та специфічне явище української літературної мови. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Філологія*. 2019. Вип. 7. С. 129–131. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaf_2019_7_34
22. Прокопенко Н. М. Експресивно-оцінна семантика мовних одиниць в українському гумористичному дискурсі ХХ – поч. ХХІ ст. [Текст] : автореферат ... канд. філолог. наук, спец.: 10.02.01 – українська мова / Н. М. Прокопенко. Запоріжжя: ЗНУ, 2017. 20 с. URL: <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/61972>
23. Толочко О. Експресивна функція інверсивного виділення головних членів речення як проблема перекладу (на матеріалі англomовних перекладів прози Олеса Гончара). *Вісник Львівського університету. Серія: Іноземні мови / Львів. нац. ун-т ім. І. Франка*; [голов. ред. Р. С. Помірко]. Л., 2006. Вип. 13. С. 214–221.
24. Торчинський М. М. Емоційно-експресивні ознаки власних назв. *Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. 2010. Вип. 5. С. 103–110. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PhSt_2010_5_16
25. Турчак О. М. Експресія та експресивність як складові функціональної характеристики okazіоналізмів (на матеріалі преси кінця ХХ ст.). *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія: Філологічні науки*. 2015. № 1. С. 164–169. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vduepf_2015_1_25
26. Холявко І. Експресивність у лінгвістичних студіях. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика»*. 2013. № 19. С. 31–34. URL: <https://ekhsuir.kspu.edu/handle/123456789/1034>
27. Чабаненко В. А. Стилiстика експресивних засобів української мови: [монографія] / Віктор Антонович Чабаненко. Запоріжжя: ЗДУ, 2002. 351 с.
28. Юносова В. О. Емоційно-експресивна лексика на позначення назв осіб у романі Люко Дашвар «Рай. центр». *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2023. Том 34 (73). № 1. Ч. 1. С. 93–105. URL: <https://dspace.bdu.org.ua/handle/123456789/877>

Дата першого надходження рукопису до видання: 10.09.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 23.10.2025

Дата публікації: 28.11.2025